

CITEVA SILUETE, 1916 - 1918

Absolvisem clasa a VII-a când am pornit în toamna lui 1916 la Iași, să-mi fac stagiul militar. Școala de ofițeri de artilerie era instalată în cazarma regimentului 7 Roșiori, la Copou. Războiul nu-mi întrerupsese atât studiile liceale, cât (mai ales) frecventarea Terasei Oteteleşanu, unde, împreună cu alți colegi „deghezați în civili”, consumam și trăgeam cu urechea la discuțiile aprinse și glumele scriitorilor și artiștilor mai cunoscuți ai momentului. Rămăsesem cu gustul „Teraselor” și, în orele libere (fiindcă nu eram încazarmați), alergam prin Iași să descopăr pe scriitorii și artiștii plecați din București. La școala militară nu cunoșteam ca poet decât pe Tudor Vianu, care era bun prieten cu fratele meu, dar căruia — deși publicase versuri în „Literatorul” lui Macedonski — nu-i mai acordam toată considerația... din clipa în care, pentru că nu știa să înnoade dirlogii la călăria „fără mâini și fără scări”, comandantul bateriei îi contestase posibilitatea „de a putea vorbi vreodată despre «nod» în poeziile lui”.

Așa încât, rămânea să-mi caut idolii, dornic să reîntîlnesc voioșia, verva și jocul de floretă al meselor de la „Terasă”. Dar, când i-am descoperit pe primii doi s-a produs un șoc în impresiile mele de adolescent despre slujitorii muzelor: fiindcă nici Ranetti — care înlocuise „Furnica” cu „Greerele” —, nici Minulescu — care-și pierduse morgia

MĂRTURII • PAGINI DE ARHIVĂ • IMAGINI PE VIU

fost punctătoarea Verbului românesc. Când a apărut întâia oară pe scena Teatrului Național, era de nerecunoscut: slabă ca o umbră, glasul ei de argint avea inflexiuni de o muzicalitate unică, și n-o să uit niciodată agonia Margheritei Gauthier, care părea agonia însăși a organismului prețios și minunat al artistei istovite de veghi și de muncă. Fiindcă nimeni nu știe cât a muncit Marioara Ventura la spitalul acela, care era al ei; luni întregi nu s-a odihnit nici câteva ceasuri, nu s-a dat înapoi de la îndeletnicirile cele mai umile și mai respingătoare, pansind răniții, spălînd rănile, cu mâinile ei de giocondă, păstrînd în colțul gurii, zîmbetul acela chinuit, trist și sfîșietor de dulce, care licărea în nopțile lungi de iarnă, străjuite de un opaiț, în

sălile străbătute de sughituri de agonie, ca un crin miraculos. Și totuși i s-a oferit pe cea dintîi scenă din lume, un loc de frunte; dar a întors spatele ispitei, care era visul ei de artistă și a rămas cu noi, cei sugrumați, cînd în altă parte o aștepta triumful. (...)

Alexandru Kirilescu
(„Rampe nouă ilustrată”, anul II,
nr. 338 din 15 (28) noiembrie
1918)

LA CĂPĂȚIUL BOLNAVILOR

De la începutul războiului am fost la Crucea-Roșie unde în primejdia ce mă amenința zilnic, în orice clipă, simțeam că folosesc mai mult țării decît jucînd.

cafenelor pariziene — nu mai erau cei de la „Academia Terasă”. Unde era neastimpărul, unde era volubilitatea lor? Erau amândoi tăcuți și gravi. Atunci am început să privesc lucrurile dintr-un alt unghi. Am înțeles că oamenii aceștia au preocupări noi care îi maturizează și că fiecare, în felul lui, are de îndeplinit o datorie către țară. Am aflat tot atunci cum muriseră în uniformă doi dintre cei mai mari actori — Radovici și Belcot — și cum căzuse, în luptele de la Predeal, poetul și dramaturgul Mihail Săulescu. Și am căutat pe scriitori prin Iași cu alți ochi, care nu m-au mai îndreptat spre agitația frivolă a străzii Lăpușneanu, ci spre ce frământa paginile ziarului „România”: truda, entuziasmul și credința în victorie a căpitanului de rezervă Mihail Sadoveanu, directorul ziarului, și a celor strînși în jurul lui — Octavian Goga, Mihail Sorbul, Ion Minulescu, George Ranetti și alții, între care și, prea pe nedrept uitatul, Mircea Dem. Rădulescu. Alături de aceștia, răsunau în discursuri înflăcărâte, uneori rostite chiar în tranșee, cuvintele eruptive și mobilizatoare ale lui Barbu Delavrancea. Între Birlad și Iași, Ulahuță își plimba îngrijorarea care-i rodea sănătatea, dar nu și credința în izbînda finală. La gazda la care ședeam în pensiune, pe strada Păcurari, trăsesese Cincinat Pavelescu, cu fratele lui, Ionel, și acesta un poet uitat, ale cărui sonete ar merita să fie reeditate. Amândoi își dădeau concursul pentru a crea o destindere ostașilor răniți din spitale.

Revenind la amintiri personale, am încă limpezi în minte imaginile viu colorate ale unor reprezentații pe scena Teatrului Național din Iași, care își contopise activitatea cu a Naționalului bucureștean (și, dacă nu mă înșel, și cu a celui craiovean), reprezentații date în diverse beneficii cerute de nevoile războiului. O întîmpiere mă dusesse într-o zi în casa mării actrițe ieșene Aglae Pruteanu. Pentru vîrsta mea de atunci, am avut impresia că e o femeie bătrînă; în realitate n-avea decît cincizeci de ani, dar era cam bolnavă. În odăuța ei, pe ai cărei pereți străluceau coroane de lauri din metal, am auzit pentru prima oară glasul acela bogat în modulații rare. Am văzut-o apoi în Getta din Fîntîna Blanduziei, alături de Nottara, în cadrul unui festival la care „Meșterul” a vorbit vibrant despre virtuțile țaranului trimis să lupte pe front — și apoi am văzut-o în Maslova din Învieirea, alături de distincția fără pereche a lui Tony Bulandra. A fost o mare artistă această Aglae Pruteanu și, deși mereu bolnavă, își regăsea totdeauna forțele să joace, atunci cînd știa că o face pentru țara ei greu lovită de război.

MĂRTURII • PAGINI DE ARHIVĂ • IMAGINI PE VIU

Și n-a fost mic pericolul: am servit la spitale de contagioși fără doctori, întrebînd pe medicii ce-i întîlneam în oraș ce îngrijiri trebuiesc date în cazurile care le aveam la spital și singură apoi le aplicam. A fost o minune cum am scăpat. Rămăsesem singură cu două surori ale mele: toate cucoanele plecaseră. Și în timp ce duceam povara spitalului și trăiam sub amenințarea vreunei boale epidemice, de a cărei venire aproape nu mă mai îndoiam, teatrul mă chema stăruitor, tot mai stăruitor, pînă a sfîrșit prin a mă amenința. Și numai atunci am jucat...

Olimpia Bîrsan („Rampa nouă ilustrată”, nr. 369, din 19 decembrie 1918)

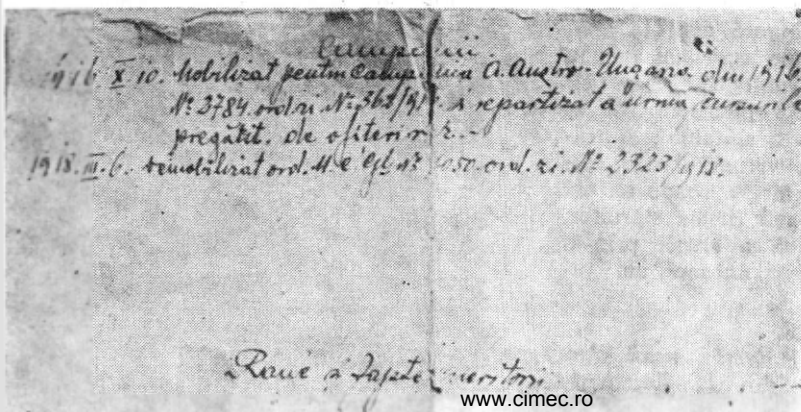
Mihail Săulescu, autorul dramei „Săptămîna luminată“, căzut eroic în 1916, la Predeal

Camil Petrescu în ținută de campanie (1916)

Extras din Foaia matricelă a lui N. Bălățeanu

Scenă din revista „Războiul la șantan” de George Ranetti, jucată în timpul războiului la Iași. În prim-plan, de la dreapta la stînga, actorii : Constantin Tănase, Natalița Pavelescu și N. Bălățeanu

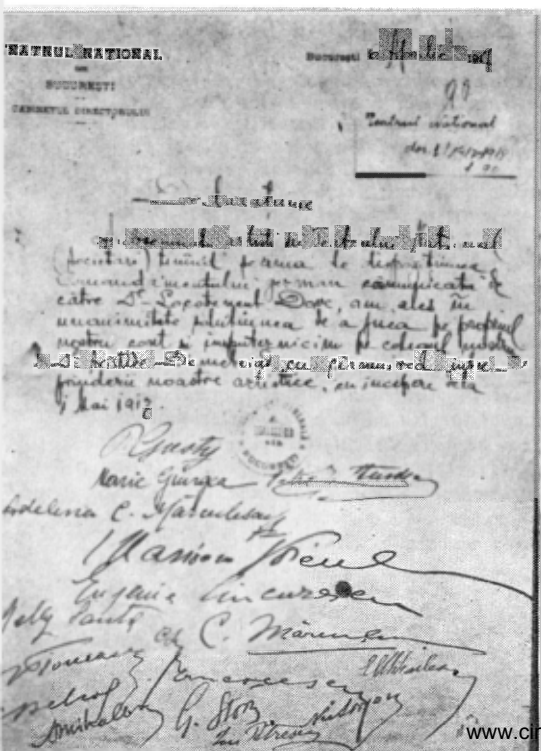
La Teatrul Național din Iași se dădeau și spectacole de operă. Cîntăreții veniți din București vrînd să reprezinte Faust și neavînd partitura de orchestră, dirijorul Umberto Pessione a scris-o atunci în întregime din memorie, atrăgîndu-și felicitările entuziaste ale maestrului George Enescu.

Pentru a crea un cadru mai impresionant unor evenimente legate de front, actorii nu pregetau niciodată să-și dea concursul. Astfel, cînd școala noastră militară s-a mutat la Botoșani, am văzut acolo Patima roșie, care mă entuziasmase la București, reluată tot cu Elvira Popescu, dar cu Ciprian în rolul lui Șbîlț. Spectacolul a fost dat numai pentru a pune în mai mare valoare ceremonia decorării Ecaterinei Teodoroiu, care a avut loc pe scenă. La orice manifestare patriotică, scriitorii și artiștii au fost prezenți, după cum n-au evitat nici prezența lor în tranșee, fapt care a fost confirmat și mai tîrziu, cînd s-a făcut bilanțul pierderilor și s-a aflat între multe altele că scriitori ca Perpessicius și Camil Petrescu s-au ales cu grave invalidități de pe urma războiului.

Închei cu două amintiri. Una, din gara — adică din ruinele gării Mărășești. Întorcîndu-ne în Muntenia încă ocupată, demobilizații treceam prin fața unei comisii mixte, care ne cerceta actele. Era atunci între noi un tînăr care semăna teribil cu poetul Oreste și care s-a suît în compartiment cu o lădiță. În ea, ne-a mărturisit, ducea la București manuscrisul ultimei piese a lui Mihail Sorbul, faimoasa dramă Dezertorul, jucată la Iași și care în curînd s-a reprezentat și la Naționalul bucureștean. A doua amintire : spectacolul de gală de la Teatrul Național, pentru sărbătorirea victoriei. Luștînd cu coatele, distribuind și încasînd ghionți, am parvenit la galerie. Nu mai știu tot ce a fost ; dar țin minte pe Maria Ventura recîtînd urcată pe o scară drapată cu steagurile României și ale aliaților ei. Am simțit freamătul unei săli înfiorate la unison, vibrînd, lăcrămînd și strigîndu-și entuziasmul — ridicată în picioare de forța dramatică a Venturei, care-și însușise parcă tulburătoarea vigoare a „Marseillaisei” lui Rude.

PENTRU UN TEATRU PE FRONT

Aristide Demetriad

TEATRUL NAȚIONAL DIN BUCUREȘTI Cabinetul Directorului

București, 6 Aprilie 1917

DECLARAȚIUNE

Subsemnații artiști ai Teatrului Național (societari) ținând seama de dispozițiunea Comandamentului german comunicată de către D. Locotenent Dove, am ales în unanimitate soluțiunea de a juca pe propriul nostru cont și imputernicim pe colegul nostru, Dl. Aristide Demetriad, cu cirmuirea întreprinderii noastre artistice, cu începere de la 1 Mai 1917.

P. Gusti, Marie Giurgea, Petre Sturdza, Adelina C. Mărculescu, Marioara Voiculescu, Eugenia Ciuculescu, Nelly Santa, C. Mărculescu, V. Toneanu, I. Iancovescu, El. Mihăilescu, C. Beicot, A. Mihailescu, G. Storin, Ion Petrescu.

(Arhivele Statului, Teatrul Național,
dos. nr. 1/1917-1918, fila 90)

Direcțiunea Generală a Teatrelor intervine pentru mobilizarea pe loc a actorului Aristide Demetriad :

Direcțiunea Generală a Teatrelor
nr. 1477/9 sept. 1916

DOMNULE GENERAL,

În ziua de 27 septembrie urmînd a se deschide stagiunea oficială a Teatrului Național, vă rugăm să dispuneți ca soldatul mișian Aristide Demetriad din Contingentul 1893, care este societar Cl. I al teatrului nostru, să fie considerat ca mobilizat pe loc la dispoziția noastră.

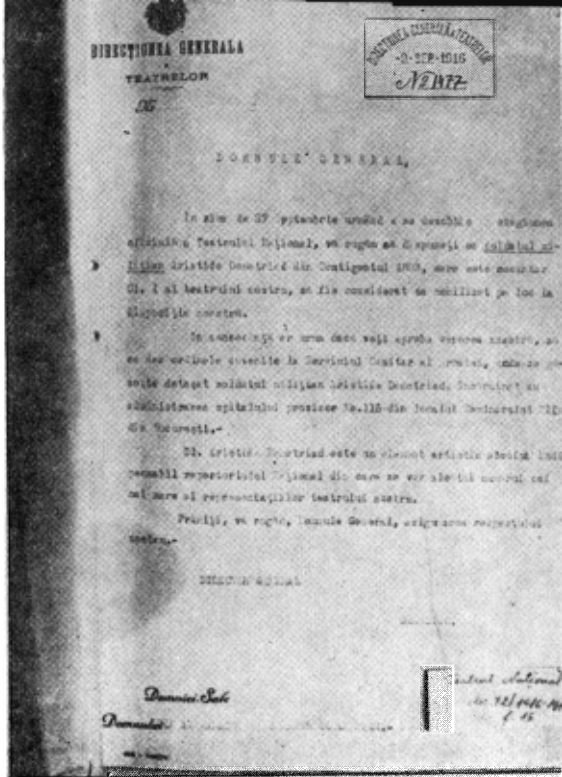
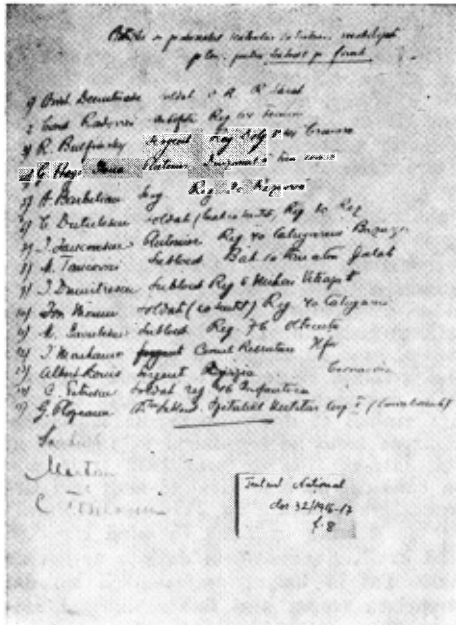
În consecință ar urma dacă veți aproba cererea noastră, să se dea ordinele cuvenite la Serviciul Sanitar al Armatei, unde se găsește detașat soldatul mișian Aristide Demetriad, însărcinat cu administrarea spitalului provizor Nr. 115 din localul Seminarului Nifon din București.

Dl. Aristide Demetriad este un element artistic absolut indispensabil repertoriului Național din care se vor alcătui numărul cel mai mare al reprezentațiilor teatrului nostru.

Primiți vă rugăm, Domnule General, asigurarea respectului nostru.

Director General, (ss) indescifrabil
Secretar, (ss) indescifrabil

(Arhivele Statului, Teatrul Național,
dos. nr. 72/1916—1917, fila 15)

Artiștii și personalul teatrului ce trebuieșe mobilizați pe loc pentru teatrul pe front

1. Aristide Demetriade, soldat C.R. R. Sărat
2. Const. Radovici, subofițer, Reg. 64, Tecuci
3. R. Bulfinski, sergent, Reg. Dolj Nr. 41, Craiova
4. G. Hagi Stoica, plutonier, Divizionul II Tren corp II
5. A. Barbelian, sergent, Reg. 80 rezervă
6. C. Duțulescu, soldat (luat ca scutit) Reg. 80 rez.
7. I. Iancovescu, plutonier, Reg. 40, Călugăreni, Bazargic
8. M. Tancovici, sublocot., Bat. 10 Vinători Galați
9. I. Dumitrescu, sublocot. Reg. 6 Mihai Viteazul
10. Ion Manu, soldat (ca scutit) Reg. 40 Călugăreni
11. M. Săvulescu, sublocot. Reg. 76 Oitenița
12. I. Machauer, sergent, Cercul recrutare Ilfov.
13. Albert-Louis, sergent, Cernavodă
14. C. Petrescu, soldat Reg. 46 Infanterie
15. G. Plopeanu, doctor sublocotenent. Spitalul militar Corp. 1 (convalescenți).

Sorbul
Morțun
C. Toneanu

(Arhivele Statului,
Teatrul Național
dos. nr. 32/1916—17, fila 8)